

FAKE NEWS NEJSOU ŽÁDNÉ "NEVHODNÉ NÁZORY", ALE DOCELA OBYČEJNÉ LŽI

Kamil KOPECKÝ

Debata o dezinformacích a fake news okupuje již řadu let veřejný prostor a je již několik let součástí politického boje. Zde pak často dochází ke zkreslování základních pojmů a nepravdivé informace (=lži) jsou vydávány pouze za jakousi formu (zpravidla nevhodných) názorů či alternativní pravdu. Ve skutečnosti však zde pouze o snahu uvést čtenáře do nejistoty, zmást je a snadněji s nimi manipulovat - tam, kde přestávají platit základní hodnoty - jako jsou dobro, zlo, pravda a lež - totiž uvěří komukoli, kdo jim za tyto hodnoty nabídne alternativy.

Samotný termín "fake news" označuje nepravdivé informace, které jsou vydávány za informace pravdivé a takto jsou předkládány publiku (čtenářům, posluchačům, divákům). Fake news nejsou pouze součástí politického boje, ale také poměrně častou součástí podvodných reklam - i zde je čtenář konfrontován s nepravdivým obsahem a manipulován k ukvapeným reakcím (např. nákupu léku proti parazitům, uzavření půjčky apod.). Fake news nejsou nic nového, i v minulosti jsme se s nepravdivými informacemi všeho druhu setkávali jak v online prostředí, tak i mimo ně, jen jsme používali jednodušší výraz **lež**.

U pravdivých informací lze ověřit jejich pravdivost nezávisle na tom, kdo nám informaci sdělil - a to prostřednictvím primárních zdrojů, pomocí otestovaných vědeckých postupů, případně experimentálně (ale metodologicky správně). Snadno si pak můžeme ověřit, že např. vajíčko mobilním telefonem skutečně neuvaříme, že pít bělidlo a vyhnat si z těla parazity není pro naše

zdraví zrovna prospěšné, že země je skutečně kulatá a nejde o spiknutí NASA, že dcera prof. Drahoše neorganizovala manifestace proti premiéru Babišovi, že prezident Zeman má skutečně obě nohy, že nám skutečně nechce [EU zakázat nože](#) nebo že děti nosí čáp.

(Čáp nosí děti - fake news, nebo pouze nevhodný názor? Třeba ani jedno!)

Fake news jsou jen nevhodné názory? Pěkný nesmysl

Názor je ryze subjektivní informace - která může, ale také nemusí vycházet z pravdy. Logicky jsou pak některé názory podložené (podložené zdrojem) a některé **nepodložené** (tj. jde o vlastní konstrukt, fabulaci). Termín nevhodné (či nesprávné, špatné) názory jsou spojené především s totalitními zeměmi, ve kterých stát určuje, jaké názory mohou jejich občané zveřejňovat. To není případ České republiky - právo na svobodu projevu je garantováno všem občanům (s výjimkou situací, kdy občan tuto [svobodu překračuje](#), např. v případě vyhrožování, vydírání, očerňování apod.).

Pokud se náš názor opírá o nepravdivý zdroj informace, lze tedy říci, že je nepravdivý i názor a že jde o fake news (pokud jej tedy vydáváme za pravdu). Fake news jsou však z podstaty termínu nepravdivé VŽDY.

Pokud někdo tvrdí, že fake news jsou pouze nevhodné názory, postupuje v souladu s románem George Orwella 1984 a ze lži vytváří alternativní pravdu (po vzoru Orwellova Ministerstva pravdy). Vytvářet alternativní pravdy je pro destabilizaci společnosti velmi důležité, lidé, kteří nevěří ničemu a nikomu, jsou snadno manipulovatelnými - stačí jim nabídnou zajištění jejich životních potřeb a velmi rychle vás budou následovat. V Orwellově utopistickém románu je u populace neustále udržováno tzv. *doublethink* (dvojité myšlení), ve kterém lidé věří dvěma protichůdným informacím a jsou v tomto stavu neustále udržováni. Základní lidské hodnoty, jako jsou pravda a lež tak v podstatě zmizí. A podobné je to u alternativních pravd - i zde jde především o to přestat v pravdu věřit a relativizovat vše kolem nás.

WAR IS

PEACE

1984

FREEDOM IS

SLAVERY

AND IGNORANCE IS

STRENGTH

Velké množství lidí si informace neověřuje a nikdy ověřovat nebude, smířme se s tím

Důvodů, proč si lidé neověřují informace, které získávají v online prostředí, je celá řada. Na prvním místě bych uvedl především **lidskou lenost** - člověk je od přírody tvor líný (včetně autora tohoto textu) a racionální myšlení je namáhavé, dá práci a energii. Pokud jsou informace postaveny na emocích, její emoční složku zpracujeme velmi rychle, daleko těžší je ale odpoutat se od emoční části a zaměřit se na obsah sdělení.

Ruku v ruce pak přichází **slepá víra v autoritu**, která myslí za nás a předkládá nám již zpracované informace doplněné o vlastní názor. Autoritou může být kdokoli, kdo pro nás představuje vzor, líbí se nám jeho názory či postoje, ztotožňujeme se s jeho pohledem na svět a podobně. To však v žádném případě nezaručuje, že bude tato autorita mluvit pravdu! Bohužel uživatelé v online prostředí velmi často názor autority automaticky přejímají a přebírají jako svůj vlastní. To může vést - a také často vede - k nenávislným projevům, cíleným útokům na "nepřátele" (třeba [redaktory veřejnoprávních médií](#) či EU) a v trestněprávní rovině k tzv. [hate-crime](#). Víru v autoru, která převáží nad skutečným obsahem sdělení, potvrzuje např. výzkum [Starci na netu](#) (Univerzita Palackého v Olomouci a Seznam.cz, 2019), podle kterého se šířitelé spamu velmi často rozhodují při jeho šíření podle toho, kdo jim e-mail poslal, nikoli podle obsahu sdělení.

Se slepou vírou v autoritu (přestože fiktivní) nepracují pouze politici, ale také tvůrci různých druhů podvodných reklam, kteří svá sdělení často opírají o smyšleného experta (lékaře, právníka, univerzitního profesora), který [garantuje kvalitu daného výrobku či služby](#).

Další důvod, proč si někteří lidé informace neověřují, představují **nízké technické a jazykové dovednosti** velké části uživatelů online světa. Přestože dnes existuje celá řada nástrojů, které

snadno a rychle umožňují překládat texty z cizích jazyků, vyhledávat primární zdroje textů a obrázků, uživatelé je často nevyužívají a ani využívat nechtějí. Proč by měli?

Svou úlohu hraje také tzv. **Dunning-Krugerův efekt**, který popisuje mimo jiné nevědomost, kterou si neuvědomujeme. Nejméně kompetentní lidé své síly přeceňují právě díky své neznalosti. Jelikož nejsou s určitou problematikou dostatečně obeznámeni, neuvědomují si, jak velké limity mají. Proč by si tedy ověřovali fakta, když už je znají? Problematika Dunning-Krugerova efektu je srozumitelně popsána např. [zde](#). Mimochodem, i zde nalezneme paralely s Orwellovským 1984 - jedno z hesel jeho Angsosu hlásá "nevědomost je síla".

Co je zajímavé, při ověřování informací nehraje základní úlohu vzdělání a inteligence, vysokoškoláci na tom tedy nejsou lépe než zbytek populace. Vzdělání a inteligence jsou pouze predispozicemi - předpoklady - které můžeme, ale také nemusíme využít. V praxi to znamená, že i vysokoškolský profesor může šířit nesmysly a naopak dělník může mít své názory podloženy o fakta a mít pravdu.

Pro E-Bezpečí
Kamil Kopecký,
Univerzita Palackého v Olomouci